

АТЕНТАТ КАО ПОЈАВНИ ОБЛИК ТЕРОРИЗМА –МОТИВ И ПСИХОЛОШКИ ЛИК САВРЕМЕНИХ АТЕНТАТОРА И МАСОВНИХ УБИЦА

Слободан Симовић¹
Душан Радуловић²

САЖЕТАК

Иако је Србија постала земља са највише убијених владара и државника у Европи у последњих 190 година, атентат као терористички акт није само српска традиција, већ историја људских колектива. Ипак, и међу бројним атентатима постоји одређена категоризација: на пример, атентати у Европи су извршени пре свега из јасно дефинисаних политичких мотива, док су у Америци дело психопата (барем се тако представљају), Србија, наравно, има свој клише: бизнис – полиција, односно мафијашко-политичка варијанта у виду „машине за чекање“, или евентуално, камиона са песком. Ипак, најзанимљивији ликови су амерички усамљеници, и то не само зато што им је Холивуд посветио стотине филмова. Да ли су несвесни пиони великих завера или не, за њихов циљ није важно, јер је политичка мржња само изговор за такве убице. Психопатични убице су мање-више слични: сви они имају свог моћника којег треба елиминисати да би послали поруку целом свету. Пре него што су убице Ал Каиде поништиле све листе приоритета, стручњаци ФБИ-ја су се највише плашили ових соло убица јер се једноставно појављују ниоткуда. „Соло убице“, непримећени актери друштвених збивања теже слави и као најлакши начин да „додирну звезде“ проналазе убијање. Што више лешева, то су познатији.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Тероризам, атентат, атентатори, мотиви, психолошки карактер атентатора и масовних убица.....

1 Ванредни професор Факултета за дипломатију и безбедност, Београд

2 Стручни сарадник, Факултет за дипломатију и безбедност-Београд

ASSASSINATION AS AN EMERGING FORM OF TERRORISM-MOTIVE AND PSYCHOLOGICAL CHARACTER MODERN ASSASSINS AND MASS THE KILLER

SUMMARY:

Although Serbia has become the country with the most murdered rulers and statesmen in Europe in the last 190 years, assassination as a terrorist act is not only a Serbian tradition, but the history of human collectives. Nevertheless, even among numerous assassinations there is a certain categorization: for example, assassinations in Europe were carried out primarily due to clearly defined political motives, while in America they are the work of psychopaths (at least that's how they are presented), Serbia, of course, has its own cliché: business - police, that is, a mafia-political variant in the form of a "waiting machine", or possibly, a truck with sand. However, the most interesting characters are American loners, and not only because Hollywood has devoted hundreds of films to them. Whether they are unconscious pawns of big conspiracies or not, it is not important for their goal, because political hatred is only an excuse for such murderers. Psycholabile assassins are more or less alike: they all have their own strongman who needs to be eliminated in order to send a message to the whole world. Before al-Qaeda assassins upended all priority lists, FBI experts were most afraid of these solo killers because they simply appear out of nowhere. "Solo killers", unnoticed actors of social events strive for fame and as the easiest way to "touch the stars" they find killing. The more corpses, the more famous they are.

KEYWORDS: Terrorism, assassination, assassins, motives, psychological character of assassins and mass murderers.....

УВОД

Тероризам је сурова стварност савременог света, одувек је био, а данас је посебно, тесно повезан са појмом силе, која је, опет, нераскидиво повезана с политиком, па се може констатовати, што се кроз историју тероризма и види, да је тероризам стар колико и политика, односно да тероризам постоји настанком ратова и борбе за остварење власти. (Пејановић, Љ; Бејатовић, М; 2009.). Тероризам као сложenu друштвену појаву тешко је изучавати, пре свега, због низа облика у којима се савремени тероризам испољава. Предмет нашег интересовања биће атентати, као један од најсложенијих облика испољавања тероризма, мотиви за извршење атентата и разлика између атентата као појавног облика тероризма и масовних убистава. Поред овога бављење тероризмом, као вишеслојном појавом, тражи интердисциплинарни приступ и упоредно истраживање из више области. Узроци отежаног бављења том друштвеном појавом су у томе што постоји читав низ различитих субјективних и објективних чинилаца који успоравају решавање сложене проблематике тероризма. Најчешћи објективни чиниоци су друштвени односи и сукоби интереса, пре свега САД са Русијом и Кином, те непотпуно правно регулисање те појаве, опет из интереса, док субјективни чиниоци произилазе из политички мотивисаног понашања држава на међународном плану, које често, зарад властитих интереса, избегавају и крше међународне обавезе чије спровођење треба да допринесе сузбијању тероризма. (Симовић С., 2022.) Но, упркос свим тим проблемима једно је сигурно – дух тероризма кружи светом. Данас је глобализован и крвавији него ика-

да раније и на почетку 21. Века међународни систем безбедности је пред великим изазовима будући да су у 20. веку терористичке активности биле велики проблем за међународни систем безбедности, те се оправдано претпоставља да ће у 21. веку бити још већи проблем. Због тога је неопходан интензиван рад у изналажењу метода, идентификације и садржаја тероризма, јер се само тако стварају објективни услови за успешно супротстављање овом виду насиља и атентатима као једном од облика његовог испољавања. Да, када су у питању терористичке организације, појединци, али шта ће мо када се спроводи државни тероризам и атентате организују најаче обавештајне службе.

ТЕРОРИЗАМ-ПОСЕБНЕ ПРЕТЊЕ ЧОВЕЧАНСТВУ У 21 ВЕКУ

Савремени /глобални/ тероризам је трагедија данашњег, по многим показатељима неоправдано названог, савременог света, као и све остало што је продукт глобализације. Јер, уместо даљег људског прогреса, развоја толеранције, демократичности и правичности, уследио је прогрес тероризма с перспективом новог тзв. »асиметричног рата« (употреба нуклеарног оружја, бомбардовање са велике дистанце, рушење саобраћајница, рафинерија и индустријских центара, бомбе са осиромашеним уранијумом, пабндемије и епидемије и др.). Традиционални концепт тероризма заменио је један нови или како се у теорији назива, »супер тероризам«, представљен и примењен од стране култова или религијски мотивисаних група, али и држава што је и најопасније, опремљених оружјем масовног уништења које су спремни да употребе у сваком тренутку. Тероризам као један од облика насиља, све више у савременом свету угрожава како унутрашњу, тако и међународну безбедност. Тероризам карактерише све епохе људског друштва. Почев од убиства царева, краљева, војсковођа, атентата на државнике разних нивоа, подметања експлозива, отмица и сл. Тероризам се назире у најранијој људској историји па као такав постоји и увећава своје облике све до данашњих дана. Током читаве историје, људи су примењивали различите терористичке тактике. Донедавно су се као две главне врсте тероризма наводиле: екстремно сепаратистички и државни³. Први је одавно на европској сцени (баскијски, корзикански, албански и др.), повремено и у САД-у (»Тексас Република«, »Бели националисти« и др.). »Државни тероризам« је такође познат одраније (нацистички, стаљинистички). Таласи глобализације су донели »међународни вирус тероризма« (израз Малколма Рифкина) или »глобални тероризам«, данас у две главне и међусобно супротстављене варијанте. Једна је у крилу исламског фундаментализма са аспирацијом стварања »светске исламске заједнице«; тај тероризам је илегалан, утопистички, изразито верски и осветнички (отуда уобичајени назив »верски тероризам«). У борби за »приоритетни амерички простор« и »нови светски поредак«, са амблемом демократије, у склопу економске и политичковојне експанзије. Амерички State Department такође прибегава терористичким акцијама, често ради веће ефикасности, односно мањих трошкова, уместо покретања комплетних војних ефектива. Тако се дошло до разликовања »лошег« и тобоже »доброг тероризма«. Оно што се сада збива пред нашим очима је њихова конфронтација, с тенденцијом претварања у неку врсту рата. (Ранковић М., 2004.) »Милосрдни анђео«, »Арапско пролеће«, за

3 http://sh.wikipedia.org/wiki/Dr%C5%BEavni_terorizam

Украину нису, бар не још, измишљени овако „питоми“ називи, само су примери „доброг државног тероризма“. Збивања, вишегодишња у Сирији, а посебно Ираку, класични грађански рат, много других жаришта опомињу нас и указују нам на неспорну чињеницу: **„Оно што су некад поседовале <супер силе> (нуклеарно наоружање), данас поседују регионалне силе, оно што су дуго надзирале институције (знање, информације, друштвена моћ) надзиру мање групе људи или организације, а сигурно се може предвидети да ће овај процес трансфера моћи, уколико се настави овим трендом, завршити са застрашујућом могућношћу примене силе у рукама појединца.“** (Whittaker, D. J, 2001.) Сада, светом не владају државе и ако сви имамо привид да је то, за сада Америка, већ само 4 % светске популације. „Дубоке државе“ и од њих постављени, тобош демократским путем, политичке марионете широм Света.

Историја нас учи да се тероризам као насиље које појединац користи у супростављању држави јавља у периоду средњег века. Такво насиље било је карактеристично и за време апсолутних монархија, последње фазе феудализма, у пракси и теорији забележено као раздобље пренаглашене или потенциране суверености владара. Но, како је та снажно централизована структура државе убрзо дошла у сукоб с развојем друштва, с новом политичком и економском енергијом која је нагризала ригидне и већ превазиђене политичке оквире монархије феудалног типа, „јавља се протест као резултат тог антагонистичког односа“ (Гађиновић Р., 1998.). Протест изражавају како снаге које бране постојеће форме владања тако и снаге које заговарају радикалне реформе. „Убиство кориштено као идеолошки израз и као политичко оружје представља антиципацију терористичког насиља модерног света. Политичко убиство је постало формално повезано с тероризмом кроз Женевску конвенцију о тероризму из 1937. године“ (Robert A. F, 1977) Поред тога што је Убиство владара тиранина политичко убиство у ужем смислу речи, дилеме у вези с њим нису се тикале оправданости одузимања живота било ком човеку, већ су се односиле на допуштеност насилне промене легитимне, богом дане власти. Према томе, насиље апсолутне монархије које је било уперено према појединцу имало је за последицу истоветан одговор појединца и група према држави. То је произвело индивидуалне и групне акције у којима су кориштена терористичка средства у политичке сврхе. Према Рижвић, тероризам је нераскидиво везан за политику па можемо рећи да је стар колико и сама политика. Тероризам представља војну тактику коју дефинише реакција посматрача. Зашто Украјина гађа Кримски мост, симбол присуства РФ на том простору, повезаност са мајичицом Русијом. Зато што, уколико нас терористички акт не заплаши, онда тероризам није постигао свој циљ. „Нико се неће осећати сигурним у Сједињеним Државама“, рекао је покојни Осама бин Ладен и након једанаестог септембра нико се није осећао сигурним. Тероризам је као „добра представа, концерт, циљ је да много људи гледа, а не да много погине. Цео свет је гледао тог дана, а и много људи је погинуло. Управо због страха од тероризма, јер се незна шта је следеће, Сједињене Државе су 2010. године објавиле нову стратегију када је у питању коришћење нуклеарног наоружања, која нагласак ставља на опасност да нуклеарно оружје не дође у руке терориста. Нова стратегија укључује и најаву Вашингтона да неће користити атомско оружје против земаља које га немају, а поштују међународно-правне одредбе о његовом неширењу. Ово се не односи на

Иран и Северну Кореју, за које САД тврди да крше међународно право,⁴ а од 2022. године верујемо и на Русију и Кину. Насупрот америчкој стратегији, у војној доктрини Руске Федерације, објављеној у фебруару 2010.године, обновљеној 2014. године, наводи се да Руска Федерација задржава право на употребу нуклеарног оружја као одговор на употребу нуклеарног и другог оружја за масовно уништавање против ње и/или као одговор на висок степен агресије изазване конвенционалним оружјем у ситуацији ризичној за националну безбедност Руске Федерације.⁵ Имајући у виду ове две стратегије, дешавања у Украјини, односима Кине и САД, јачање БРИКС-а, слабљење долара као светске валуте, све веће присуство и утицај РФ у Африци и Јужној Америци, приче о „Златној милијарди“, Свет је одавно у Трећем светском рату, али је изгледа потребна употреба ОМУ, милиони мртвих, да би сви тога били свесни.Још је битније да схватимо, да РФ мора да победи у овом рату. Верујемо да ће атентат као појавни облик тероризма, кога посматрамо и даље као историски феномен који представља преокупацију свих обавештајно безбедносних структура земаља света, бити коришћен, али као терористички акт суженог дејства, који сигурно, тренутно, изазивају одређене последице, али не доводе до последица ши-роких размера.

ПОЈАМ АТЕНТАТА

Иако је Србија постала земља са највише убијених владара и државника у Европи у последњих 190 година, атентат као терористички чин није само српска традиција, већ, како смо већ нагласили, историја људских колективитета. Атентат (лат. *attentatum*) је, *per definitionem*, умишљено убиство или покушај убиства неке истакнуте личности изведено из политичких или других мотива (верски фанатизам, жеља за влашћу, освета.....). (Рађеновић Д. Р. 2003.) Представља појединачни или од више лица организовани напад на неку истакнуту личност. Објекат напада одређен је политичким, националним, верским, осветничким или другим мотивима. У ужем смислу се под појмом атентат подразумева физички напад, односно убиство или покушај убиства тачно одређене особе, најчешће оне која има изузетну политичку, економску, културну или војну важност у некој држави, друштву или свету. Такво убиство се по правилу чини с предумишљајем. Атентатори могу бити наручени, односно професионалне убице, али и особе фанатичних убеђења као и особе на чије мотиве утиче душевна болест. Уз појам атентат се у последње време веже еуфемизам циљано убиство или вансудско погубљење односно атентати које војне, полицијске и обавештајне снаге неких држава спроводе против водећих представника терористичких и субверзивних организација. У лексикону страних речи и израза Милана Вујаклије атентат је дефинисан као противправан напад на живот, имање или част некога; злочин, злочиначки напад; покушај убиства. (Вујаклија, М. 1961). Атентат је као средство борбе за неки циљ примењиван у свим епохама историје човечанства. Познат је у историји свих народа. Још у старом веку политичко убиство примењивало се као средство за уклањање супарника – политичких противника.

4 Најважнији мултилатерални уговор – Уговор о неширењу нуклеарног оружја потписало је 187 земаља. Индија, Пакистан, Израел и Северна Кореја нису.

5 <http://srb.fondsk.ru/news/2015/01/19/poshto-ie-ovnovila-svoiu-voinu-doktrinu-rusii-usavrshava-i-strateshke-nuklearne-snage.html>

Први забележен покушај атентата у историји десио се 514. године п. н.е. У атентату је убијен Хипарх, брат атинског владара Хипија, Атентатори су били завереници на челу са племићима Хармодијем и Аристогеитоном, (Марјановић М., 2006). а циљ је био да се убије Хипи. Два историјски најпознатија политичка убиства у том периоду била су убиства Филипа Македонског (336. године п. н.е.) и Јулија Цезара (44. године п. н.е). (Рађеновић Д. Р., 2003) Међутим, када се са историјског аспекта говори о атентату као терористичком акту, веома је битно нагласити да није сваки атентат тероризам, односно да није свако политичко убиство тероризам. Међутим, када се са историјског аспекта говори о атентату као терористичком акту, веома је битно нагласити да није сваки атентат тероризам, односно да није свако политичко убиство тероризам. Поред циљева и мотива, у зависности од епохе дешавања, атентати се разликују по средствима извршења (хладно оружје, ватрено оружје, експлозивна средства, хемијска средства, комбинована средства). Извршиоци атентата су одувек настојали да прате технолошки развој и да као средство за извршење напада користе што софистициранија средства. Историјски гледано, евидентно је да су у једном периоду средства за извршење била хладна оружја и отрови, у другом ватрена оружја и отрови, док је у новије време евидентна употреба софистицираног биолошког и хемијског оружја, експлозивних направа и ватреног оружја средњег и великог домета. Отрови су и даље актуелни због свог успореног дејства. Неспорно је да организатори и извршиоци атентата покушавају да кроз тај терористички акт насилно изазову драстичне социјалне, политичке и економске промене у датој држави. Међутим, евидентно је да постоје групе и појединци који убиство сматрају легитимним чином и свако од њих на свој начин тражи задовољавање „правде“.

ВРСТЕ И ЧИНИОЦИ АТЕНТАТА

Као организатори убиства – атентата појединих одређених личности појављују се одређене државе првенствено ангажовањем својих обавештајних служби, агентуре који наступају у земљи и из иностранства, разне терористичке организације и појединци. С тим у вези, јако је битно правити разлику између организованих и „соло“ атентата, односно оних који су дело разних фанатика и психолабилних личности.

Организовани атентат има за циљ да уклањањем одређених личности спречи ширење прогресивних или дегресивних покрета у свету, изазове политичке промене у земљи, промену у сегментима постојеће власти, оствари одређене економске интересе и слично. Имајући у виду да такви атентати изискују ангажовање већег броја лица и одређени период за професионалну припрему и реализацију, лакше их је открити, али самим тим и теже спречити у односу на „соло“ атентате. Сваки организовани атентат као терористички чин у својој бити подразумева постојање неколико кључних и међусобно прожиманих субјеката односно чинилаца, и то: налогодавца, који ради остваривања свог постављеног циља врши избор „типовање“ мете; финансијера (у већини случајева налогодавац) који уступањем својих финансијских ресурса очекује, *post festum*, разне облике политичких и финансијских уступака; организатора (у већини случајева субјекат који једино располаже сазнањем о идентитету налогодавца) представља спону између налогодавца и извршиоца; извршиоца

(начелно професионалци који се регрутују из редова криминогених, мафијашких, војно-полицијских или верско-фанатичних структура) У већини случајева иза организацијско-финансијерског дела, неретко и иза самог чина извршења стоје обавештајне службе или јаке финансијске корпорације. (Симовић С. Оп.цит.)

„Соло“ атентати, као дело фанатика или психолабилних особа, немају дубље политичке последице на даљи развој ситуације и догађаја у земљи у којој се изводе. Извршилац је у принципу психопатолошки злочинац кога карактеришу његове личне и идиосинкратичне вредности. Сама чињеница да се ради о „соло“ чину указује на то да је избор мете, припрема и реализација идеја појединца, те је такве атентате теже открити, али реално слабе могућности планирања и подршке стварају услове за лакшим спречавањем. Психолабилни атентатори мање-више личе једни на друге: сви имају свог моћника којег треба елиминисати да би се послала порука целом свету. Пре него што су атентати Ал Каиде преокренули све листе приоритета, експерти ФБИ-а су се највише плашили ових соло убица јер једноставно израћају ниоткуда.

ШИРОКИ СПЕКТАР МОТИВА

Пример Џона Хинклија, шизофреничара који је пуцао на Регана и који је свој тестамент снимио три месеца пре атентата на једној аудио касети: „Све што будем урадио биће зарад љубави Џоди Фостер“. Хинкли је, иначе, увељико био умислио да у ствари живи у филму „*Taxi driver*“, па се, на пример, у хотелу где је спремао атентат пријавио под именом Тревис, како се звао мушки протагониста филма (кога глуми Роберт де Ниро). Хинкли је месецима пратио Регана док га није пресрео испред његовог хотела у Вашингтону: „Тревис“ је припуцао и погодио председника у леви део плућа. Цела Америка се затресла проживљавајући моменте сличне оним приликом убиства Џона Кенедија. И то све да би се додворио Џоди Фостер! Поставио је и питање? „Да ли ће вест да сам ранио Регана одложити вечерашњу доделу Оскара?“ Роналд Реган се спасао искључиво захваљујући доброј физичкој кондицији, док је Хинкли на суђењу ослобођен па је као умоболан живот завршио у лудници. Остали „чувени“ атентатори такође су ликови с друштвене маргине, углавном су то били емигранти, сваки је био без посла, само један од њих био је ожењен и имао децу. Што се тиче мотива, веома су разнолики: неки су били евидентно луди као, на пример, Џон Шренк који је ранио председника Теодора Рузвелта и који је тврдио да је убиство наручио дух покојног председника Мекинлија. Такође, председника Гарфилда убио је Чарлс Гуиту јер је био фрустриран немогућношћу да пронађе посао. Јорданац Сирхан Сирхан, убица сенатора Боба Кенедија смешкао се и као да је био под хипнозом када је повукао ороз. Након убиства је изјавио: „Сада ме сви познају. У само једној ноћи створио сам славу за коју је Бобу био потребан цео радни век.“ Исто тако, Џон Бут, убица председника Абрахама Линколна, пре атентата се исповедао сестри: „Морам да постанем славан, морам. Бог ми је поверио ту мисију.“ Неколико година пре Линколна и председник Ендрју Џексон чудом је преживео атентат младог молера из Енглеске (оба пиштоља се заклочила приликом пуцања): атентатор је свој чин образложио тиме што је председник њему „сплеткама онемогућио да се домогне британског трона на који полаже право“.

Остали атентатори су можда и имали одређене политичке или идеолошке мотиве, али су патили од шизофреније: Ђузепе Зангара, италијански зидар, пуцао је на председника Френклина Деланоа Рузвелта јер је овај наводно био противник емиграције. Такође, двојица порториканских националиста покушала су атентат на председника Трумана протестујући против америчке окупације њихове земље. (Симовић С., оп.цит)

ПОХОД НА СЛАВУ

Психолошки профил (фрустрације, недостатак љубави, самоћа) убица је увек исти и он се понавља већ вековима уназад, од атентата до атентата, од пиштоља до пиштоља. Од Сквикеја Фрома који је пуцао на Џералда Форда, преко Лија Освалда који је убио Џона Кенедија, до Лиона Чолгоша, нервно болесног анархисте који је 1901. убио председника Мекинлија. Пре него што је сео на електричну столицу, изјавио је: “Нисам ништа имао лично против Мекинлија, али није праведно да један човек има тако важну функцију, а један други да нема никакву.”

Овакве врсте убица често убијају с осмехом на уснама, а скоро су увек убеђене да познатој жртви узимају део славе. Као, на пример, Марк Дејвид Чепмен који је пре него што је пуцао у Џона Ленона, од овога тражио аутограм на плочи. Целог дана, док је чекао лидера Битлса испред зграде у Њујорку, ђаволи су му наводно понављали: “Учини то. Учини то!” Чепмен је те 1980. био депримиран зато што није могао да нађе посао, док је његов идол живео у њујоршком луксузу. “Убио сам Џона Ленона да бих укуцао последњи ексер у ковчег генерације из шездесетих година.”

Након убиства Џона Ленона, који није био политичар, али је био симбол једне ере, психијатри су покушали да алармирају друштво. Јер, осим политичара, психопате су међу циљеве сврстали и јавне личности. Из студије агената ФБИ-а произлази да је основна заједничка црта атентатора жеља за славом, потреба да се створи посебна веза са жртвом, убеђеност да се убиством спасава човечанство. (Симовић С., оп.цит)

ПОЛИТИЧКИ МОТИВ

Иначе, поред ових званичних верзија (којим се убиство приписује појединцу), живе су и дискусије о великим заверама, нарочито оне у вези с атентатима који су шокирали свет и можда променили ток историје. Питање ко је убио JFK-а (Џона Фицалда Кенедија) – једно је од најчешће постављених, јер истина о убиству 20 века није баш најјаснија и поред хиљаде књига које су обављене о њему. Јавност је једноставно одбацила званичну верзију по којој је све приписано Лију Харвију Освалду јер, једноставно, један човек то није могао да изведе сам. Такође, ни убиство Мартина Лутера Кинга није потпуно расветљено, а и у овом случају званична верзија злодело приписује усамљеном лудаку Џејмсу Реју, који је све признао па му није ни суђено. У дивном свету конспиративних теорија још цвета литература која има за тему “истину” о убиству Малколма X-а, принцезе Дајане, Абрахама Линколна, или о атентату на папу Јована Павла II. О нашој „цветној“ литератури по овом питању могу „цветне баште“ да се напишу.

За разлику од Америке, у остатку света политичка убиства имала су одређеније циљеве и плод су добре припреме. Као жртве атентата погинули су и председник

Египта Садат (убили га муслимански фундаменталисти унутар војске), Индира Ганди (убили је њени телохранитељи), Рацив Ганди (жртва тамилских “тигрова”), Улоф Палме (вероватно јужноафричка тајна полиција), Јицак Рабин (јеврејска десничарска организација) и многи други. Убица Јицака Рабина, Јигал Амир изјавио је: “Бог ми је наредио да убијем Рабина. Ко жртвује земљу Израела, мора да плати својом крвљу“

МЕМИНГЕРОВА ИСТРАЖИВАЊА МОТИВА

Проучавањем мотива за убиство, вршење атентата бавио се и познати амерички психијатар Волтер Мемингер, дугогодишњи члан тима ангажованог на послу чувања председника САД и исти је, после покушаја атентата на Регана, изјавио: „Можемо слободно констатовати да докле год буде државника, биће и оних који ће их хтети убити, као и да не постоји стопостотни начин чак и да се председник САД апсолутно заштити од атентата. По њему, не могу се сви мотиви за убиство стрпати у исти кош. Када се ради о људима који желе да убију неку познатију јавну личност, онда статистика(у САД) показује да ту нема или врло мало има атентатора који су сврстани у неки политички покрет или су део неког организованог насиља са политичком позадином. Готово у свим случајевима се ради о фанатицима или недозрелим особама. Атентате у САД на познате личности, према његовим истраживањима, у већини случајева, чине усамљеници, док у Европи то чини организовано политичко подземље преко својих терориста? Србија је сигурно одавно у Европи, бар на основу ове констатације. Посебно је интересантан резултат његовог истраживања, анализе свих случајева покушаја атентата на америчке председнике до 1981. Године. На основу ових истраживања дошао је до закључка да је постојала доста велика вероватноћа да би неко могао да убије Регана. До тог закључка је дошао видевши да Реган спада у људе који лако стиче непријатеље; припада десници; не либи се да каже у лице својим противницима шта о њима мисли; по природи је оштар и енергичан човек који не воли много да дипломатизира, што су све одлике да навучеш мржњу на себе, и био је у праву. Поједини наши политичари имају ове карактеристике па предлагем или да се мењају, или да озбиљно схвате улогу обезбеђења. Значај искусног и професионалног саветника за безбедност, искусног психолога, психијатра, аналитичара и искусних оперативаца задовољних својим радним статусом. Оперативаца који ће бити везани за службу, а не за иштићену личност. Ово из разлога што је примећено да се оперативци, који дуго иштите одређену личност, почињу да се поистовећују с њом, губе реалност, брзину и жустрину реаговања. Почињу да раде рутински што је једна од најопаснијих карактеристика безбедности по иштићену личност. (Симовић С., оп.цит)

ПСИХОЛОШКИ ЛИК САВРЕМЕНИХ АТЕНТАТОРА

Волтер Мемингер се дуго бавио и проучавањем психолошког лика савремених атентатора, посебно у САД, али верујући његовом огромном искуству мишљења смо да се његова истраживања могу користити као неки општи, заједнички елементи психолошког лика савремених атентатора, али оних који нису део организованог политичког подземља, или криминогених група, професионалци.

Мемингерова истраживања указују да су атентатори махом усамљени без ефективних друштвених односа са другим људима – бар не у тренутку преступа. Већином су неожењени или су имали врло оскудне породичне везе. То су људи без чврстих радних односа, посебно у времену од годину и више дана пре него што су одлучили да буду атентатори. Реч је о особама које стално користе револвер као своје оруђе и вребају тренутак када се важне личности појављују на јавним местима. Све до покушаја Линет Фром и Саре Џејн Мур да изврше атентат на бившег председника Џералда Форда, атентатори су били мушкарци. Готово код свих атентатора су у раном породичном животу откривени неки поремећаји, а што се класног положаја тиче, ту нема правила. Нпр; атентат на Регана је покушао да изврши младић (Хинкли) који потиче из веома богате породице и чији је отац добар Реганов познаник, јер је као богати републиканац дао позамашна средства за Реганову изборну кампању. Пада у очи да бар досад нити један атентатор на председнике није био црнац или представник друге расе, увек белац! Посебно су интересантна Мемингерова запажања која се тичу тежње терориста да скрену пажњу на себе и постану предмет разговора, стекну тзв; "херостратску славу". По његовом мишљењу, у одређеном тренутку потенцијални атентатор, свакако постаје свестан чињенице да ће се атентат пре чути као светски догађај, те да ће и он на тај начин "ући у историју". С друге стране, не сматра, јер не постоје поуздани докази, да атентати избијају због душевне поремећености, као такве. Исто тако нема, поузданих доказа, да је учесталост покушаја атентата у минулим годинама бар једним делом последица утицаја јавних гласила. Посебно телевизије – које од сваког атентата праве сензацију и просто "рекламирају" атентатора, осим тога екрани и штампа су толико пуни гангстерских хроника да је пуцање постало помодарство? Међутим, не пориче да је велика експанзија јавних гласила наметнула извесним људима исувише велик терет информација, а телевизија која сматра да сваки догађај мора имати на екрану, свакако томе више доприноси! На крају, упкос свим жељама дасе убиства припишу конспирацијама, оних чији је идејни творац Макијавели и у којима су прави налогодавци остали некажњени, у већини случајева то су дела усамљених болесника. И они који то нису, а и ови први су сигурно, бар у већини случајева, или изманипулисани или преварени у рачуну.

Иако свако убиство привлачи пажњу и изазива тешке последице, највећу пажњу и најтеже последице изазива политичко убиство. И поред тога у јавности не постоји јасно поимање разлике између политичког убиства и атентата, као ни врста политичког убиства. Дакле, прва основна заблуда већине атентатора као непосредних извршилаца или актера - наручилаца, састоји се управо у томе што услед прецењивања улоге личности у историји сматрају да убиство тиранина, диктатора, односно личности од политичког значаја, треба аутоматски да донесе ослобођење класи, нацији, или некој ужој друштвеној групи. Као што добро запажа владика Николај Велимировић размишљајући на тему атентата - „све убице су преварене у рачуну“. Не само да нису ослободиле друштво правих или тобожњих политичких злотвора и зауставиле њихово деловање, него су шта више од њих понекад направиле сасвим функционалне култове будући да „убијени продужују да играју улогу у друштву не мању него што су играли пре смрти“. Франц Фердинад је мртав помињан више него што би био помињан жив и његова смрт је допринела да Аустрија започне светски рат, баш колико и гест његовог атентатора. Насилна смрт последњег руског

цара и нарочито његове деце је као рефлекс свести и историјска гроза допринела да падне социјалистичка власт у Русији скоро цео век после самог чина цароубиства. Историја је препуна примера да тек почнемо волети неке владаре када их убију што без сумње увек производи одређене политичке последице. Неке политичке снаге не само да не нестану са политичке сцене када им убију вођу него чак дођу на власт или се на њој учврсте. Дакле, уверење атентатора да он убиством једнога поништава и његову политичку опцију и поред снаге тог уверења је крајње погрешно. Та грешка у закључивању повлачи за собом као своју супротност и другу заблуду која се садржи у ставу да атентатор - убица треба или да буде слављен, или бар да прође некажњено, док трећа заблуда заокружује различита мишљења о васпитности деловања атентата, нпр. да ће се следећи владар боље понашати и сл. Ове заблуде ничу из идеолошког тла и стога се не јављају у случајевима када политичка убиства изводе идеолошки немотивисани актери - плаћени професионалци или појединци специјално припремани од државних структура за послове егзекуције, јер су им мотиви и циљеви сасвим другачији. Међу представницима научне мисли увек је било глорификације политичког убиства, односно атентата, као средства разрешавања друштвених конфликата. Тако нпр. Хајнцен, сматра политичко убиство „физичком нужношћу“. Као појавни облик политичког насиља политичко убиство је за њега супстрално-категоријални елеменат сваке револуције, те ће у време Немачке револуције 1848. године написати претенциозан рад на ту тему под насловом „Убиство“. Супротно њему и многима другим, а данас и „револуционарним“ терористима, Маркс је као ненаучна, одбацивао сва поистовећивања капиталистичког система са појединцима који у њему врше значајне привредне или политичке функције. Његово становиште, које развијање економске функције схвата као природно - историјски процес, може мање него и које друго бацити на појединца „одговорност за прилике чија је он социјална творевина“. Стога је и сасвим бесмислено појединачно убијати људе које врше функције, а посебно онда када се нису стекли услови за револуцију, јер је систем тај који продукује у њих и функције, и обезбеђује увек нове који ће их заменити. Да Марксова мисао није нарочито утицала на све који су себе сматрали револуционарима већ показује и онај период Октобарске револуције, односно непосредно након освајања власти, који је представљао период оживљавања атентатизма међу социјалреволуционарима. Посебно је тзв. лево крило социјалреволуционара налазило у атентату средство „кориговања револуције“ кроз извођење атентата на водеће личности из редова бољшевика. Овде је неопходно указати и на то да је уобичајено, не само колоквијално, већ и теоријско изједначавање политичког убиства и атентата. Нити је свако политичко убиство плод атентата нити се сваки атентат завршава убиством. Прва битна, логичка разлика између политичког убиства и атентата, је већ у томе што поред успешних постоје и неуспели атентати што наравно, не може бити случај код политичког убиства, а друга, што атентат подразумева угрожавање живота неке релативно важне политичке личности, што код вршења и одређења политичког убиства није нужно и уопште не мора бити случај, те стога атентат и можемо одредити као један специфичан насилан начин извршења или покушаја политичког убиства. Треће, атентат подразумева угрожавање живота једне особе или релативно малог броја личности, док политичко убиство може имати и масовне размере. Класичан пример масовног политичког убиства као злочина пар ехселанс

је нацистички погром Јевреја, Словена и Рома у II светском рату. Затим, појам атентата подразумева постојање завере, док код политичког убиства, посебно институционализованог, то не мора бити случај. Већ само порекло речи (на латинском *attento, attentare* изворно значи пажљиво покушавати, чинити нешто са пажњом) указује на постојање пажљиве припреме за чин убиства. Међутим, на латинском реч *attento* значи и покушај скретања пажње на нешто. И одиста, намера свих атентата јесте слање поруке, односно скретање пажње на неку политичку идеју, чин, процес, организацију или поступке неке државе, па чак, и то неретко, и само једне особе. Отуда је карактеристика атентата њихова сензационалност, и то толика, да је обично већа од сваког другог њиховог ефекта.

РАЗЛИКА ИЗМЕЂУ АТЕНТАТА КАО ПОЈАВНОГ ОБЛИКА ТЕРОРИЗМА И МАСОВНОГ УБИСТВА

Зашто се бавимо овим питањем? Зато што се погрешно карактеришу поједини криминогени акти. Пример: убиства које је починио У.Б. у селима Мало Орашје и Дубока проглашена су од највиших званичника Р.Србије, одмах по извршењу, терористичким актом. Знамо дефиниције тероризма, има их много, јер је и то део политике, али не и генералну дефиницију масовног убиства јер ни она не постоји. Према ЕФ-Би-АЈ-у, масовно убиство се дефинише као четири или више убистава која се десе током специфичног догађаја без „*периода хлађења*“ између убистава. Масовно убиство се обично догоди на једној локацији на којој једна особа убије изванредан број људи. Да поједноставимо, Масовно убиство је чин убијања великог броја људи (четири или више), обично у исто време или у релативно кратком периоду. У војном контексту, често се користи израз *масовно уништење*.

Масовно убиство могу починити појединци или организације (државе и терористичке организације). Масовне убице могу извршити злочин над свима. Мета може да им буде сопствена породица, колеге са посла, другови и другарице из школе или насумични незнанци. Мотиви за убиство варирају, али у већини случајева је то потреба за пажњом или славом, освета поникнута патолошком мржњом. Примери ранијих америчких масовних убица су: Џорџ Хесел који је убио своју жену и петоро деце 5. децембра 1926. године; или Чарлс Витмен који је убио 14 и ранио 32 особе на универзитетском кампусу.

И поред тога што ће многи рећи да нисмо достигли “ниво” Америке, у којој најчешће неко “из чиста мира” убије колеге на послу или децу у школи, очигледно је, нажалост, да нисмо имуни на овакве људске трагедије. Пример: Убиство 13 људи у селу Велика Иванча је најмасовније убиство које се икада догодило у Србији. Љубомир Богдановић убио је 9. априла 2013. године 12 одраслих људи и дете у селу Велика Иванча код Младеновца. Убица је покушао да себи одузме живот, а преминуо је након неколико дана у болници. Код масовних убица године нису препрека за чињење злодела.⁶ Амарцит Сада, дечак из Индије, учинио је нешто што је шокирало цео свет. Он је 2006. године убио неколико беба. Имао је 8 година у тренутку ужасних убистава и осуђен је на доживотну казну затвора. Према писању локалних

6 <https://www.telegraf.rs/vesti/svet/3673038-ovo-su-najmladje-masovne-ubice-na-svetu-decak-8-zlocinom-sokirao-svet-na-spisku-i-devojci>

медија, Сада је признао да је убио шест беба, укључујући и рођену сестру. Рекао је да их је убио јер је био љубоморан на пажњу коју су добијале бебе од његових родитеља. Много је других, који нису вредни спомињања, али на нашу жалост на овом списку сада се налази и дечак из Београда, К. К. (13) који је убио осморо деце и домара у Основној школи Владислав Рибникар на Врачару, а још 7 ранио.

ШТА МОТИВИШЕ МАСОВНЕ УБИЦЕ?

Токсична мешавина комплекса ниже вриједности, инстант “славе” и мреже присталица и обожавалица, које нападачи добијају захваљујући медијима и друштвеним мрежама, најчешћи су узрок масовних злочина и значајно доприносе њиховом копирању.⁷ Арије Куглански, професор психологије са Универзитета у Мериленду на коме се проучава насиље и екстремизам, у колумни објављеној на порталу “Конверзејшн” Куглански, који сарађује и са америчким министарством одбране, наводи да су у медијским извештајима мотиви нападача обично засновани на конкретним индивидуалним детаљима случаја, на њиховим “манифестима” или објавама на друштвеним мрежама. Ту су обично наведене увреде, понижења или одбацивања - од стране сарадника, потенцијалних романтичних партнера или деце из школе - којима је починилац био изложен. Можда изненађујуће, али општи мотив који покреће масовна убиства јесте основна људска потреба за уважавањем. Та потреба се активира када неко осети губитак значаја, услед осећања омаловажавања, понижавања или изопштености, али такође и када у злочину виде прилику да постану објект дивљења, херој или мученик у очима других људи. Упрошћено, жеља за славом и комплекс ниже вредности⁸

ПСИХОЛОШКИ ПРОФИЛ МАСОВНИХ УБИЦА

Поставља се питање: да ли се масовне убице рађају као такве, или породица и околина могу да пресуде у њиховом развоју? Психијатар Мира Гавриловић истиче да се тешко да објаснити људско понашање, и нормално и абнормално. Она такође наводи да веома често серијске и масовне убице имају поремећај психопатије или антисоцијални поремећај личности. Она је сагласна са чињеницом да није пуно убица са неким душевним обољењем и да детињство и породица могу да утичу на формирање профила једне особе. (Douglas, J., Burgess, A., Burgess, A., Resler, R., 2006) На развој психопатске личности у великој мери утиче породица, нпр. када деца буду одвојена од родитеља током првих животних година, живот у браку који је нескладан, ментална оболелост неког од родитеља. Једна од главних присутних одлика код психопатске личности јесте садизам. Зато ове особе нису у стању да контролишу своје понашање ни према себи ни према другима. Њих насиље одушевљава и што га чешће спроводе, осећају већу потребу за поновним насиљем, и то у кратком времену. С обзиром на то да убице карактерише одсуство осећања, код њих се не јавља ни осећање кривице и кајања. Веома је тешко препознати особу која је масовни убица. Да је то могуће, у друштву би биле предузете различите превентивне

⁷ <https://www.vijesti.me/svijet/globus/655425/sta-motivise-masovne-ubice>

⁸ Студија спроведена 2020. године о масовним убиствима која су се догодила између 2010. и 2019. утврдила је да је 78 одсто масовних убица било мотивисано жељом за славом или пажњом, односно потребом да буду важни.

мере, спровођењем промена у здравственим и социјалним системима. (Јовашевић, Д., 2017.) Извршитељи убистава која се третирају као масовна углавном спроводе млађе особе мушког пола. Они врло опрезно спремају кривично дело. Неретко их чак и неколико година одушевљава оружје које је њихово власништво. Масовни убица у себи носи изражено осећање неправде, већину свог времена он у себи носи презирање због неке врсте одбацивања, које може бити реално или умишљено. Због тога он жели да се освети за претходно проживљено понижавања које га је задесило. Његов доживљај света је пун параноје, испуњен непрестано присутним осећањем да није део друштва, да га то друштво прогања, убица према том друштву гаји осећај зависти, па стога и почињава злочин. Брине га чињеница да други људи уживају у животу, а себе сматра усамљеником, где се живот одвија мимо њега. Испуњен потребом за осветом, из евидентног сопственог неуспеха и неспособности да открије и испуни и оствари себи оно што жели, он креира у својој глави слике пуне насиља и фантазије које укључују велике и јавне освете. Велико очајање и егоизам коме се не назире крај изазивају стварање слика које ће убица и спровести у дело, кроз насиље које је толико ужасно да привлачи пажњу. Оно што је својствено масовним убицама јесте то што у својој глави имају сценарио да ће их после злочина задесити смрт, самоубиством или од стране полиције. Иако су ментални поремећаји итекако присутни код масовних убица, овде има и извесне супротности. Нема јасне границе међу „лошима“ и „лудима“. На основу критеријума по којима би се једна особа прогласити ментално поремећеном, неке масовне убице те услове не испуњавају. Стога веома често масовне убице своје злочине правдају својим политичким или верским уверењима. Неке масовне убице имају изражену психозу, нпр. шизофренију.

УЛОГА МЕДИЈА У ШИРЕЊУ „ЗАРАЗЕ“

Доктори психолошких наука Џејмс Мејндл и Џонатан В. Ајви су својевремено урадили анализу о томе колико је важна улога медија како би се спречило нешто што они називају „заразом“ или копирањем злочина. Они су указали да када се догоди масовно убиство, генерално постоји опсежно медијско извештавање које се углавном састоји од представљања нападача, његове животне приче и детаља самог догађаја. Исто се ради као и код извештавања о терористичким актима, Жртве тероризма су статисти, а главни глумци су терористи. Мејндл и Ајви истичу да кроз извештаје у медијима масовни убица често стиче значајан ниво озлоглашености па самим тим и одређени друштвени статус. Кроз детаље о његовом животу указује се на сличности нападача и других људи, са којима се многи могу поистоветити. Кроз извештавање о манифестима и намерама нападача у комбинацији са подацима о броју његових жртава он се представља као способан појединац који је реализовао свој план. Таквим извештавањем створен је модел са довољно детаља за промовисање копирања масовних убистава. Промена начина на који медији извештавају о масовним убиствима може бити тешка, имајући у виду да сензацијализација трагичних догађаја повећава публику и приход Амерички тим за напредну обуку за брзо реаговање у спровођењу закона, у сарадњи са Федералним истражним бироом, развио је кампању „Немој их именовати“. Кампања има за циљ да обузда масовне имитације пуцњава и предлаже минимизирање именовања и описивања нападача, ограничавање сенза-

ционализма и одбијање емитовања изјава или видео снимака нападача. Џејмс Коми, бивши директор ФБИ, користио је сличну стратегију у опису пуцњаве у Орланду 2016: “Примјећујете да не именујем убицу и трудићу се да то не чиним. Болесне људе на овакве ствари дијелом мотивише и изопачени осјећај славе, а ја не желим да будем дио тога због жртава и њихових породица, и како други изопачени умови не би помислили да је то пут до славе и признања”.

ЗАКЉУЧАК

Током последњих година реч тероризам је постала толико употребљавана да су је многи почели користити за многе појаве као што су демонстрације, организовани криминал, говор мржње, масовна убиства и тако даље. Да би се термин тероризам боље разумео ми смо покушали да, на најпростији начин објаснимо, шта он није. Ми смо сагласни са свима онима који истичу да одговорност за масовна убиства, тероризам не почива на медијима, али и да су и они важан фактор за ширење таквог понашања. Да нема медија не би било ни спознаје глобалног тероризма. “Промена начина на који медији извештавају о тероризму, масовним убиствима може бити тешка имајући у виду да сензацијализација трагичних догађаја повећава публику и приход”. Поред тога, сигурно је, да су због друштвених мрежа и нових медијских платформи промене додатно отежане. Међутим, ми као и Мејндл и Ајви сматрамо да је могуће извршити притисак јавности на разне медије и појединце како би променили тактику извештавања. Први корак ка “изградњи тог јавног притиска је утицати на јавност да постане свесна везе између медија и копирања масовних убиства” као “и улоге коју медији генерално имају у несвесном подстицању насиља”. Сигурни смо да би тактика Џемса Комија била делотворна и да је кампања „немој их именовати“ права тактика супростављања свима онима који убиствима желе да дотакну славу или лече своје комплексе.

Посебно је питање улоге интернета. Њујорк тајмс је објавио упозорење о опасностима друштвених медија за тинејџере, јер могу да промовишу њихову изолацију, да постану депресивни и усамљени, а то код неке деце може да подстакне насиље, углавном код дечака и младића.

ЛИТЕРАТУРА

1. Пејановић, Љ; Бејатовић, М; АВИОТЕРОРИЗАМ, Нови Сад, 2009, стр.11
2. Симовић Слободан, ТЕРОРИЗАМ – АТЕНТАТИ И АТЕНТАТОРИ, Факултет за безбедност и дипломатију, Београд, 2022.
3. Ранковић Миодраг, Савремени/глобални тероризам: социолошки приступ, Београд. Вишена: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0038-0318/2004/0038-03180404313J.pdf>
4. Whittaker, D.J.; “The Terrorism Reader”, London, Routledge, 2001.
5. Таћиновић Радослав, *Савремени тероризам*, Графомарк, Београд, 1998
6. Robert A. Friedlander, *The Origins of International Terrorism; Interdisciplinary perspectives*, The John Joy Press, New York and McGraw-Hill Book Company, 1977.
7. РИЖВИЋ Денис, *Тероризам*, на: www.novihorizonti.com,
8. Douglas, J., Burgess, A., Burgess, A., Resler, R., *Crime classification manual: a standard system for investigating and classifying violent crimes*, John Wiley & Sons, San Francisco, 2006, p. 103.

9. Јовашевић, Д. , Кривична дела убиства, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2017.
10. Рађеновић Д. Рајко, *Безбедност личности и објеката*, Београд, 2003.
11. Вујаклија, Милан, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1961
12. Марјановић Боровоје, *Југословенски атентати, од Карађорђа до Милошевића*, Беокина, Београд, 2006,
13. Рађеновић Д. Рајко, *Безбедност личности и објеката*, Београд 2003, стр. 293.
14. Мијалковски Милан, Конатар Веселин, *Необавештајна роварења обавештајаца*, Прометеј, Нови Сад,

Интернет извори

1. <https://www.blic.rs/komentar/čovjek imenom -herostrat>.
2. <http://www.svedok.rs/index.asp?show=71407>
3. <http://srb.fondsk.ru/news/2015/01/19/poshto-ie-ovnovila-svoiu-voinu-doktrinu-rusii-a-usavrshava-i-strateshke-nuklearne-snage.html>
4. <https://www.telegraf.rs/vesti/svet/3673038-ovo-su-najmladje-masovne-ubice-na-svetu-decak-8-zlocinom-sokirao-svet-na-spisku-i-devojcice>
5. <https://www.vijesti.me/svijet/globus/655425/sta-motivise-masovne-ubice>
6. http://sh.wikipedia.org/wiki/Dr%C5%BEavni_terorizam.